

**ПРОФЕСОР П. П. ПАНЧЕНКО:
ВІХИ ЖИТТЯ, НАУКОВОЇ ТА ГРОМАДСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Падалка Сергій Семенович

доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник,
завідувач сектору новітньої історії та політики,
Інститут історії України НАН України, м. Київ
e-mail: seriogap@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8478-5332>

Андросук Олександр Володимирович

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник сектору новітньої історії та політики,
Інститут історії України НАН України м. Київ
e-mail: oleksandrosh@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-1402-1035>

***Анотація. Мета** дослідження – з'ясувати основні віхи та етапи життєвого та професійного шляху українського історика, громадського діяча Петра Пантелеймоновича Панченка. **Методологічні підходи** включають лонгітюдне дослідження та аналіз динаміки пріоритетів наукового пошуку, просвітницької й популяризаторської діяльності вченого. **Наукову новизну** статті визначає презентація раніше неопублікованих даних про професійний шлях дослідника на посаді завідувача відділу сучасної історії України Інституту історії України НАН України, роль науковця в ініціюванні громадсько-професійного об'єднання вітчизняних істориків. У статті наведено інформацію про організаторську та науково-пошукову роботу П.П. Панченка на різних етапах життєвого шляху. **Висновки.** Автори статті продемонстрували значення багатогранної діяльності П.П. Панченка для розвитку історичної науки в Україні кінця ХХ та початку ХХІ століття.*

***Ключові слова:** Петро Пантелеймонович Панченко, історична наука, популяризація історичних знань, науково-організаційна діяльність, аграрна історія, підручник з історії, селянство, тоталітаризм.*

Постановка проблеми. Серед істориків – аграрників України останніх десятиліть вагомий внесок у вивчення актуальних проблем, аграрної історії ХХ – поч. ХХІ ст. зробив доктор історичних наук, професор, головний науковий співробітник Інституту історії України НАН України Петро Пантелеймонович Панченко. П.П. Панченко – спеціаліст в галузі вивчення історії радянських колгоспів і радгоспів, соціально – економічних процесів в українському суспільстві 1940-х – 2000-х років. Його дослідження на ці теми не втратили наукової актуальності й сьогодні. Найбільше визнання колег одержали роботи, присвячені проблемам українського селянства радянської доби. В центрі його уваги були також проблеми військової історії, історії козацтва, історії громадсько – політичних рухів, партій, громадських організацій тощо. Наукова творча спадщина П.П. Панченка, перевищує

500 найменувань друкованих праць, включаючи книги, статті, нариси, рецензії, огляди тощо.

Мета дослідження – з'ясувати основні віхи та етапи життєвого та професійного шляху українського історика, громадського діяча Петра Пантелеймоновича Панченка.

Виклад основного матеріалу. П.П. Панченко народився 16 жовтня 1928 р. на Полтавщині у селянській родині в селі Мгар, розташованому на правому березі колишньої повноводної ріки Сула лише в кількох кілометрах від Лубен. Місцевість відома насамперед розташованим тут Мгарським Спасо-Преображенським чоловічим монастирем, заснованим на початку XVII ст. Ісаєю Копинським та дружиною овруцького старости Михайла Вишневецького меценаткою Раїною Вишневецькою [Білокінь, 2009, с. 567-568]. Так само кількості літню історію має і село Мгар, яке згадується в історичних джерелах від першої половини XVII століття. В енциклопедичному довіднику «Полтавщина», який вийшов друком у 1992 р. зазначено, що Універсалом гетьмана Івана Мазепи село в 1687 р. було віддане у володіння ігумену Мгарського монастиря Іпатію Горбачевському (село належало монастирю до 1786 р). За Генеральним слідством про маєтності 1729-1730 рр. село Мгар належало до Лубенської сотні Лубенського козацького полку. У XVIII – XIX ст. село входило спочатку до Малоросійської, а від 1802 р. – до Полтавської губернії. На 1990 р. тут налічувалось 140 дворів, понад 940 мешканців, переважно державних селян, діяла земська школа [Полтавщина, 1992, с. 525].

У 1920-х р. Мгар став центром однойменної сільської ради Лубенського району Лубенського округу. За переписом 1926 р. з селі було 198 господарств, проживало 971 мешканців. Від 1930 р. Мгар став центральною садибою організованого в цей час колгоспу «Перемога» [Полтавщина, 1992, с. 525].

У цьому просякнутому історією краї народився і зростав Петро Пантелеймонович Панченко. За його спогадами, батьки (особливо батько) з наймолодших шкільних літ пильнували за навчанням сина, допомагали порадою та підтримкою. Батько й сам прагнув до знань: здобув освіту ветеринарного фельдшера, трудився в місцевому колгоспі «Перемога», очолював міжгосподарську ветеринарну дільницю. Мати працювала ланковою: вирощувала буряки, кукурудзу, картоплю. За відсутності механізації в ті роки це була важка фізична праця з винагородою у вигляді натуральної оплати зерном, картоплею, і навіть кавунами. Сім'я фактично жила за рахунок того, що вирощувала на присадибній ділянці та давала корова, яка була у господарстві.

Як і будь-який сільський хлопчина в той час, малий Петро в літню пору випасав корів або кіз, на канікулах залюбки ремонтував різного роду інвентар, працював погоничем на «лобогрійці» (найпростіша жниварка на кінній або тракторній тязі для збирання зернових) чи на валкуванні скошених хлібів, підвозив працюючим в полі питну воду з бочці тощо. До вподоби йому була також робота на кінних косарках чи гребках [Вергунов, Падалка, Журба, 2008, с. 5-6]. Та все ж основні зусилля Петра з дитячі роки зосереджувались на навчанні. Початкову школу в рідному селі закінчив з похвальною грамотою. Так само успішно завершив семирічку в сусідньому селі Вільшанка, попри те, що доводилось долати до школи понад 4 км у дощ, сніг і зимові хурделиці.

Першу професійну освіту П. П. Панченко здобув у Лубенському економічному технікумі, який закінчив з відзнакою. У 1956 р. закінчив історичний факультет тоді ще Львівського державного університету (нині – Львівський національний університет імені Івана Франка). Після закінчення навчання працював на журналістській, педагогічній роботі, у сфері молодіжного громадського руху, в органах місцевої влади Львівщини [Швидкий, 2003, с. 248]. Той період був пов'язаний з процесами, які в 1990–ті роки отримали назву радянзації краю. До початку 1950–х років західноукраїнський регіон залишався ареною гострого громадянського збройного протистояння учасників і прибічників ОУН–УПА та органів радянської влади.

У 1972 р. П. П. Панченко переїздить до Києва і поринає у вир столичного громадсько – політичного і наукового життя. Впродовж кількох років працює доцентом, завідувачем кафедри історичних дисциплін у вищих навчальних закладах столиці, активно публікується в науковій періодиці, монографічних виданнях, збірках творів художнього жанру.

Від 1974 р. його життя пов'язується з Інститутом історії АН УРСР. Саме роки практичної діяльності в академічному інституті стали найбільш плідними, творчими на ниві історичної науки. Сфера наукових інтересів П. П. Панченка охоплювала два основні напрямки: історія суспільно-політичного життя та проблеми аграрної історії. Петром Пантелеймоновичем була створена наукова школа, вихованці якої проводили дослідницьку та науково – педагогічну діяльність у вищих навчальних закладах багатьох регіонів України – Києві, Запоріжжі, Львові, Чернівцях, Донецьку, Кам'янці–Подільському, Хмельницькому, Луганську, Миколаєві, Херсоні, Луцьку тощо. Науковець регулярно виступав із доповідями, повідомленнями на багатьох наукових конференціях, симпозіумах як міжнародних, так і республіканських та регіональних. Панченко П. П. був членом організаційних комітетів із проведення всесоюзного симпозіумів з питань аграрної історії Східної Європи в Москві (РФ), республіканського оргкомітету постійно діючого симпозіуму з аграрної історії, багатьох регіональних наукових конференцій. Проводив велику роботу з підготовки наукових та науково – педагогічних кадрів, докторів та кандидатів історичних, педагогічних, філософських, політологічних та економічних наук.

1991 рік, як і для більшості громадян України, став особливим у житті П. П. Панченка. Проголошення державної незалежності активізувало громадсько – політичне життя в країні. Регулярними стали зустрічі з політиками, громадськими діячами, звичними стали вуличні акції. Паралельно розпочалося переосмислення як того, що відбувалося в минулому, так і поточного суспільно-політичного життя. Цього ж року, у березні на засіданні вченої ради Інституту історії України (таку назву установі повернуто рішенням академічного керівництва від 21 листопада 1990 р.) було затверджено його нову структуру [Інститут історії України, 2006, с. 28-29]. У цей час на базі Сектору історії радянського суспільства створено Відділ сучасної історії України, тематика якого хронологічно охоплювала період 1940-1990-х років. Очолити новостворений науковий підрозділ було доручено П. П. Панченку. Одним із пріоритетів науково-дослідної роботи відділу стало дослідження проблем незалежної України, передумов трансформації радянської державності в нову якість, яка визначалась новим статусом України як незалежної держави. Факт постановня незалежної України бачився професору П. П. Панченку передусім як данність,

вистраждана протягом багатьох віків українським народом, закономірний результат тривалих попередніх суспільно-політичних і соціально-економічних процесів, як явище цивілізаційного масштабу.

Нестабільність суспільно-політичної ситуації в Україні, особливо влітку 1991 р., зумовлена пугачем консерваторів у тоді ще союзній столиці Москві, коли доля державності України опинилась під великою загрозою, вселяла тривогу за майбутнє країни й спонукала П. П. Панченка взятися за підготовку брошури «Московська серпнева революція у верхах: міфи і правда. (Соціально-науковий аспект пошуку)» (Тернопіль, 1991) [Панченко, 1991].

Очолюваний П. П. Панченком відділ не лише досліджував історію радянського суспільства 1940-1980-х років, але й активно включився у роботу з відстеження поточних подій та накопиченню матеріалів для осмислення проблеми становлення незалежної України. Оскільки робилося це «по гарячих слідах», за умов незавершеності багатьох подій та процесів, відтак час від часу в дослідницькій роботі виникали різного роду методологічні труднощі. Разом тим, колективу науковців вдалося вибудувати першу в українській історіографії хроніку процесів і явищ, що протікали в незалежній державі, з'ясувати та розкрити їх історичну логіку. В 1992 – 1993 рр. наслідком проведеної науково-пошукової та аналітичної роботи став перший пробний посібник «Україна незалежна: час випробувань і сподівань», опублікований невеликим тиражем (100 примірників) [Україна незалежна, 1993]. Видання було особливо затребуваним серед викладачів вищих навчальних закладів, які викладали історію другої половини ХХ ст. У тогочасних умовах, через брак новітніх способів і методів осмислення подій та явищ, автори нерідко змушені були вдаватися до методологічних канонів, які базувались на ідеї прогресу, поступального розвитку, позитивізму. Зазвичай дослідницька увага концентрувалась на тематиці діяльності органів влади, становлення багатопартійності. Згадане вище видання стало першим у вітчизняній історіографії, де було комплексно розглянуто особливості політичного життя, соціально– економічних змін, процеси в духовній сфері незалежної держави. Пізніше посібник був доопрацьований і перевиданий в 1997 р. під назвою «Україна: Друга половина ХХ ст.: Нариси історії» [Україна: Друга половина ХХ століття, 1997]. Окрім іншого книга подавала хроніку подій з часу проголошення Україною незалежності.

Паралельно з роботою з написання узагальнюючих праць з новітньої історії України, професор П. П. Панченко очолив роботу з підготовки збірника документів і матеріалів про аварію на Чорнобильській АЕС в 1986 р. Працюючи над упорядкуванням цього видання колега Петра Пантелеймоновича по відділу кандидат історичних наук Н. П. Барановська зіткнулась з труднощами, пов'язаними з отриманням доступу до окремих документів, що зберігалися під різного роду грифами у державних установах та відомчих архівах. Частина відповідальних державних чиновників не виявляли інтересу до того, аби науковці з'ясували реальні обставини трагедії та причини, які до неї призвели. Маючи власний досвід апаратної роботи в органах влади П. П. Панченко багато посприяв тому, щоб здолати бюрократичний опір і отримати необхідну джерельну інформацію. Підсумком колективних зусиль науковців стало фундаментальне, перше в українській історіографії видання [Чорнобильська трагедія, 1996], в якому на семистах сторінках були подані матеріали, що дозволяли переосмислити місце і роль Чорнобильської

трагедії в історії України, в міжнародних відносинах, її вплив на подальший розвиток українського суспільства й країни загалом.

Тема української державності ставала пріоритетною для очолюваного П. П. Панченком Відділу сучасної історії Інституту історії України НАН України. Підрозділ займався розробкою широкого спектру проблем, які стосувалися державотворчих процесів на теренах України в історичній ретроспективі, історичного коріння екологічних проблем, складних питань релігійного та церковного життя в Україні другої половини ХХ ст. Науковий колектив відділу, до якого у той період входили доктори наук Л. А. Шевченко, М. Р. Плющ А. А. Вівчарик, кандидати наук Н. П. Барановська, Л. В. Ковпак, А. А. Кондрацький, всебічно та ґрунтовно вивчали проблеми культури, економіки, національних процесів, а також питання соціальної та екологічної історії, повсякденного побуту та життєвого середовища України. Петро Пантелеймонович Панченко, як керівник колективу та його натхненник, у цей час почав активно вживати та популяризувати в науковому дискурсі термін «державотворення», під яким розумів не лише поточні зміни у різних сферах суспільно-політичного життя, але й історичну наступність процесів розбудови незалежних державних інститутів України.

1992–1993 рр. були чи не найскладнішим періодом на початковому етапі становлення незалежної України: започаткована урядом політика лібералізації практично паралізувала економічну систему та фінансову діяльність, спровокувала енергетичну кризу. І без того непрості двосторонні стосунки України з Росією періодично досягали стадії гострих криз і протистоянь. Професор П. П. Панченко, як очевидець та учасник багатьох процесів, а також як учений та аналітик, не міг залишатись осторонь суспільно–політичних подій, що відбувались в Україні. Суперечки довкола проблеми розподілу власності колишнього СРСР, статусу Чорноморського флоту, активізація інспірованого та підтримуваного Росією сепаратистського руху на півострові до краю «наелектризували» суспільно-політичну атмосферу в Криму. Відтак відповіддю науковця на запити читацької аудиторії щодо означених складних питань минулого і сучасності стала ціла серія науково–популярних статей, підготовлених П. П. Панченком на замовлення громадсько-політичного видання «Вісті з України» [Панченко, 1993, с. 7; Панченко, 1993, с. 9; Панченко, 1994, с. 8]. Показовим у цьому сенсі можна вважати публікацію на шпальтах видання його статті «Севастополь чиє місто? Українське чи російське» (1993 р.) [Панченко, 1993, с. 5].

Професор П. П. Панченко особливо піклувався про підтримку постійного взаємозв'язку та взаємодії різних поколінь дослідників, підготовку наукової зміни – докторантів і аспірантів. Відділ сучасної історії проводив значну роботу з атестації наукових кадрів, регулярно надавав наукові консультації, забезпечував фахову експертизу та апробацію підготовлених до захисту рукописів докторських і кандидатських дисертацій.

У 1994 р. за підтримки дирекції Інституту історії України очолюваний П. П. Панченком відділ організував та провів Міжнародну науково-практичну конференцію «Тоталітарна держава і політичні репресії в Україні: 20–80-ті роки ХХ ст.» [Кондрацький, 1994, с. 145-146], яка стала одним з перших в Україні наукових форумів, на якому обговорювались проблеми природи радянського режиму і держави. У цей час П. П. Панченко активно включився в переосмислення таких

трагічних для українського народу подій як голодомори 1921–1922 рр., 1932–1933 рр. і 1946–1947 рр. Впродовж 1991–1994 рр. вченим опубліковано низку статей у фахових та масових періодичних виданнях, присвячених цій проблематиці [Памяті, 1994, с.5].

Важливою складовою наукової діяльності є постійна взаємодія, обмін думками та дискусії всередині фахової спільноти, практична апробація напрацьованих ідей та результатів. Велике значення у цьому сенсі має співпраця академічних вчених з освітніми закладами, університетами. Петро Пантелеймонович налагодив та активно підтримував творчі контакти з історичними факультетами цілої низки вищих навчальних закладів України. Багато років поспіль професор П. Панченко, за розпорядженням Міністерства освіти України, очолював Державні екзаменаційні комісії у Запорізькому і Волинському університетах. Співпраця із запорізькими колегами значною мірою посприяла тому, що П. П. Панченко опинився в епіцентрі підручникотворення в Україні, а праця за сумісництвом в Інституті педагогіки АПН України утвердила переконання про необхідність створення комплексу шкільних підручників, які б забезпечили викладання власне української історії. В 1994 р. і 1995 р. видавництвом «Генеза» були опубліковані підготовлені П.Панченком у співавторстві з колегами підручники «Новітня історія України. Частина перша (1917–1945 рр.)» та «Новітня історія України (1945–1995 рр.)». Підручник для 11 класу загальноосвітніх середніх шкіл», які стали найбільш широко затребуваними серед вчителів і учнів.

Коло творчих зв'язків професора П. П. Панченка постійно розширювалось. Тісна співпраця з Інститутом змісту і методів навчання Міністерства освіти і науки України увінчалась підготовкою навчального посібника для студентів вузів, вчителів та учнів середніх шкіл «Сторінки історії України ХХ ст. (Українське село: поступ, сподівання, тривоги)» [Панченко, 1995]. Видання послугувало концептуальним каркасом під час підготовки на написання П. П. Панченком спільно з доцентом Житомирської агроекономічної академії В. А. Шмарчук та ректором Житомирського сільськогосподарського інституту В. П. Славовим дидактичної праці з аграрної історії України. В 1996 р. підручник був опублікований видавництвом «Просвіта», який згодом витримав кілька перевидань [Панченко, 1996]. На замовлення видавництв «Школяр», «Магістр», «Генеза» П. П. Панченко у співавторстві з колегами підготував також кілька популярних видань «История Украины ХХ ст. в вопросах и ответах», «История Украины та всевітня історія ХХ ст. В запитаннях і відповідях» тощо, зорієнтованих на ширшу читацьку аудиторію [История Украины, 1997; Історія України, 1997].

Паралельно з розробкою проблем, пов'язаних із радянським тоталітарним режимом (депортації, переслідування інакодумців), серед наукових пріоритетів П. П. Панченка в 1997–1998 рр. з'явився напрямок військової історія. Для Петра Пантелеймоновича, як учасника Другої світової війни, означена тема була особливо важливою. Одним із результатів концептуального переосмислення історії Другої світової війни та її українських сторінок стала опублікована в 1998 р. спільно з професором Донецького університету В. І. Кравченком книга «Украина во Второй мировой войне 1939-1946. Современное видение. Неизвестные факты» [Кравченко, Панченко, 1998].

У цей час розпочинається новий важливий етап в науковій біографії П. П. Панченка, пов'язаний з його роботою у Науково-пошуковому агентстві «Книга Пам'яті України». Поштовхом до активізації діяльності науковців та громадської спільноти в цьому напрямку послугував Указу Президента України Л. Кучми від 11 травня 1999 р. «Про додаткові заходи щодо забезпечення випуску історико-меморіального серіалу «Книга Пам'яті України» [Указ, 1999]. . Указ серед іншого передбачив підготовку і випуск поіменних «Книг Скорботи» Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя для вшанування пам'яті цивільних громадян, які загинули внаслідок бойових дій у роки гітлерівської окупації та на примусових роботах у Німеччині. Панченко П. П. ввійшов до складу науково-методичного керівництва пошуково-видавничого агентства, став одним із заступників голови редакційної колегії. Багатотомний науково-видавничий проект завершився випуском у 2000 р. підсумкового тому «Безсмертя. Книга Пам'яті України. 1941–1945», у підготовці якого взяли участь 36 фахівців-істориків (серед них і П. П. Панченко), які спеціалізувались на дослідженні воєнної тематики [Безсмертя, 2000]. Видання містило аналітичні та документальні матеріал, які розкривали вагомий внесок народу України в перемогу над фашизмом.

Під керівництвом професора П. Панченка розвивались творчі зв'язки академічних вчених з кафедрою історії України Національного аграрного університету (тепер – Національний університет біоресурсів і природокористування України). Спільно з викладачами і співробітниками навчального закладу було підготовлено низку видань і проведено кілька науково-практичних конференцій. У 1999 р. спільно започатковано видання збірника наукових праць «Проблеми історії: факти, судження, пошуки», який пізніше трансформувався у наукове періодичне видання «Вісник аграрної історії». Ця ділянка роботи П. П. Панченка була різносторонньою для її учасників, оскільки одночасно відбувалося поєднання копійкою дослідницької праці й людського спілкування колег та однодумців.

Наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років науковці відділу сучасної історії Інституту історії України НАН України опублікували кілька підручників для вищої школи «Україна. Друга половина ХХ століття. Нариси історії», «Нарис історії України ХХ століття», «Історія України ХХ – початок ХХІ століття» [Україна: Друга половина ХХ ст., 1997; Нарис історії України ХХ століття, 2002; Історія України ХХ – початок ХХІ століття, 2004]. Концепція видань була сформульована П.П. Панченком як головою авторського колективу і передбачала багатоаспектний підхід до вивчення процесів і явищ недавнього минулого. Книги побачили світ у видавництвах «Наукова думка», «Генеза», «Знання», одержали схвальні відгуки читачів, особливо викладачів вузів, які викладали студентам курси, присвячені радянському періоду історії України, а також науковців – дослідників проблем утвердження незалежності Української держави.

Цілком логічним з огляду на тематичний спектр наукових зацікавлень П. П. Панченка на рубежі століть виглядає також звернення дослідника до проблеми етнодержавознавства, етнічних процесів. Кілька співробітників відділу (М. М. Вівчарик, Л. В. Ковпак) на чолі з завідувачем долучились до розробки проекту «Енциклопедія етнодержавознавства», зініційованого та реалізованого Інститутом держави і права ім. Корецького НАН України, підготувавши статі до видання [Римаренко, 1996].

Наприкінці 1990-х років організаційний талант професора П. П. Панченка знайшов застосування на ще одному напрямку діяльності. Активізація дискусій щодо важливості та необхідності розбудови в країні громадянського суспільства, становлення громадських інституцій спонукали до пошуків варіантів громадського інституціонування наукової спільноти. Панченко П. П. активно перейнявся ідеєю, яка колективно визріла і стосувалась створення Української академії історичних наук. Задум підтримали провідні науковці П. Т. Тронько, В. М. Курило, О. П. Реєнт, М. І. Панчук, П. В. Добров, Р. Д. Лях, Л. Ю. Беренштейн. Ідея створення УАІН як фахової громадської асоціації науковців України була схвально прийнята директором Інституту історії України, академіком НАН України В. А. Смолієм. Професор Панченко з групою однодумців підготували Статут організації, який у вересні 1999 р. був затверджений Міністерством юстиції України. Цьому рішенню передували Установчі збори 10 березня 1999 р., на яких було обрано керівництво, затверджені у своїх посадах дійсні члени і члени-кореспонденти, сформовані регіональні осередки організації. Українська академія історичних наук була створена у складних умовах соціально-економічної кризи кінця 1990-х рр. як експериментальний формат для організації та координації студій з української історії між ученими з різних регіонів України, обміну науковою інформацією, а також для популяризації та поширення історичних знань, проведення науково-освітніх і культурно-просвітницьких заходів. Об'єднавши на певний час істориків з багатьох регіонів України, як з академічних установ, так і з вищих навчальних закладів, УАІН виступила співорганізатором і співкоординатором кількох наукових форумів із проблем української історичної науки та соціогуманітаристики, але з часом в силу різних причин поступово згорнула свою діяльність [Боряк].

Перехід на роботу до Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки Національної академії аграрних наук започаткував ще один етап життєвого та наукового шляху П. П. Панченка. Творчі зв'язки з установою Петро Пантелеймонович підтримував впродовж багатьох років, але суттєво вони активізувались у середині 2000-х років, коли бібліотеку очолив учений-аграрій, професор Віктор Анатолійович Вергунов. У 2001 р. за його ініціативи була заснована історико-бібліографічна серія «Аграрна наука України в особах, документах, бібліографії». Впродовж 2001–2008 рр. опубліковано 24 фундаментальних видання, присвячених фундаторам сільськогосподарської дослідної справи, а також історії Української академії аграрних наук. У цю багатопланову роботу включився П. П. Панченко, а його досвід проведення масштабних наукових робіт суттєво підсилив дослідницький потенціал колективу бібліотеки. У 2006 р. ВАК України затвердила професора П. П. Панченка головою Спеціалізованої вченої ради за спеціальністю 07.00.07 – історія науки і техніки при Державній науковій сільськогосподарській бібліотеці [Падалка, 2016, с. 275-282].

Невтомна щоденна праця, організаторський талант, велике і щире серце Петра Пантелеймоновича Панченка завжди викликали високу оцінку керівництва і колег. Доктор історичних наук, професор М. Р. Плющ, який впродовж багатьох років працював разом з П. П. Панченком, відзначав: «серед істориків України ім'я Петра Пантелеймоновича Панченка широко відоме. Він знаний як вдумливий дослідник багатьох актуальних тем розвитку українського села, автор ґрунтовних монографічних праць, викладач вищих навчальних закладів, невтомний трудівник на

ниві науки і освіти». Випускник історичного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, доктор історичних наук, професор М. А. Журба пригадує: «Сам життєвий досвід Петра Пантелеймоновича є невичерпним джерелом живої історії нашої Батьківщини, розбудови незалежної Української держави. Виступаючи на зустрічах із студентами, аспірантами, Петро Пантелеймонович вражав молодь енергією, душевною чистотою, невгамовною жагою життя. Після кожної зустрічі з Петром Пантелеймоновичем, з нами залишалися Любов і Добро, які він ніс і випромінював».

Висновки. Отже, життєвий і творчий шлях доктора історичних наук, професора Петра Пантелеймоновича Панченка є багатограним. Він зробив вагомий внесок у дослідженні проблем аграрної історії, про що свідчать його ґрунтовні наукові праці, висока оцінка їх провідними вченими України. Маючи величезний організаторський досвід, науковець зробив вагомий внесок до інтелектуальної скарбниці, на якій вчать і яку продовжують примножувати наступні покоління істориків – аграрників.

Список використаних джерел і літератури

- Безсмертя. Книга Пам'яті України. 1941–1945, 2000. Київ: Пошуково-видавниче агентство «Книга Пам'яті України».
- Білокінь, С., 2009. Мгарський Спасо-Преображенський монастир, *Енциклопедія історії України: Т. 6. Ла – Мі*, Київ: Наукова думка.
- Боряк, Г. В. Українська академія історичних наук. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=ukrajnska_akademija_istorychny
- Інститут історії України НАН України. 1936 – 2006, 2006. Київ: Інститут історії України.
- Історія України ХХ – початок ХХІ століття: навчальний посібник, 2004. Київ: Знання.
- Кондрацький, А. А., 1994. Міжнародна наукова конференція «Тоталітарна держава і політичні репресії в Україні: 20-ті – 80-ті рр.», *Український історичний журнал*, 6, 145-146.
- Кравченко, В. И., Панченко, П. П., 1998. *Украина во Второй мировой войне (1939 – 1945). Современное видение, неизвестные факты*, Донецк: Центр подготовки абитуриентов.
- Мала енциклопедія етнодержавознавства, 1996. Київ: Генеза, Довіра.
- Падалка, С. С., 2016. Петро Пантелеймоновича Панченко – дослідник актуальних проблем аграрної історії України ХХ – поч. ХХІ століття, *Вісник аграрної історії: збірник наукових праць*, 16-17, 275-282.
- Панченко, П., 1991. Московська серпнева революція у верхах: міфи і правда. (Соціально-науковий аспект пошукує), Тернопіль: Облвик.
- Панченко, П., 1994. Національна ідея та релігія, *Вісті з України*, 9.
- Панченко, П. П., 1995. *Сторінки історії України ХХ століття: (Українське село: поступ, сподівання, тривоги)*, Київ.
- Панченко, П. П., Славов, В. П., Шмарчук, В. А., 1996. *Аграрна історія України: Навчальний посібник для студентів і викладачів сільськогосподарських закладів освіти I-IV рівнів акредитації*, Київ: Просвіта.
- Панченко, П., 1993. Переселенські трагедії, *Вісті з України*, 7.
- Панченко, П., 1993. Севастополь чиє місто? Українське чи російське? *Вісті з України*, 34.
- Панченко Петро Пантелеймонович: До 80-річчя від дня народження, 2008. Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова.
- Панченко, П. П., 1997. *История Украины XX столетия в вопросах и ответах*, Киев: Магистр-S.
- Панченко, П. П., 2002. Нарис історії України ХХ століття: навч. посібник Київ: Генеза.
- Панченко, П., 1993. Державотворення на крутизні, *Вісті з України*, 21.
- Панченко, П., 1994. Деякі аспекти концепції «радянських» голодоморних криз і особливості голоду в Україні в 1946 – 1947 рр., *Пам'яті радянських голодоморів в Україні. Матеріали наукової конференції. Чернівці, 24 вересня 1998 р.*, Чернівці: Руга.

-
- Полтавщина: енциклопедичний довідник, 1992. Київ: Українська Енциклопедія.
- Указ Президента України «Про додаткові заходи щодо забезпечення випуску історико-меморіального серіалу «Книга Пам'яті України» від 11 травня 1999 р. № 494/99 // Верховна Рада України. Законодавство України. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/494/99#Text>
- Україна незалежна: час випробувань і сподівань, 1993. Київ: Інститут історії України АН України,.
- Україна: Друга половина XX ст.: Нариси історії, 1997. К.: Либідь.
- Чорнобильська трагедія. Документи і матеріали, 1996. Київ: Наукова думка.
- Швидкий, В., 2003. Панченко Петро Пантелеймонович, *Українські історики XX ст.: Біобібліографічний довідник*, Київ – Львів: Інститут історії України НАН України, Вип. 2. Ч. 1.

References

- Baranovs'ka N. P. (comp.). 1996. *Chornobyl's'ka trahediia. Dokumenty i materialy*. Kyiv. [in Ukrainian].
- Bezsmertya. Knyha Pam'iaty Ukrainy. 1941–1945. 2000. Kyiv. [in Ukrainian].
- Bilokin' S., 2009. Mhars'kyj Spaso-Preobrazhens'kyj monastyr. *Entsyklopediia istorii Ukrainy: Vol. 6. La – Mi*. Smolij V. A. (Ed.); Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. Kyiv. 567-568. [in Ukrainian].
- Boriak G. *Ukrainska akademiia istorychnykh nauk*. URL: http://www.history.org.ua/?termin=ukrajnska_akademija_istorychny [in Ukrainian].
- Kondrats'kyj A., 1994. Mizhnarodna naukova konferentsiia “Totalitarna derzhava i politychni represii v Ukraini: 20-ti – 80-ti rr.” *Ukrains'kyj istorychnyj zhurnal*. No 6: 145-146. URL: http://resource.history.org.ua/publ/journal_1994_6_145 [in Ukrainian].
- Kravchenko V. and Panchenko P. 1998. *Ukraina vo Vtoroj myrovoj vojne (1939-1945). Sovremennoe videniye, neizvestnye fakty*. Donetsk. [in Russian].
- Padalka S. 2016. Petro Pantelejmonovycha Panchenko – doslidnyk aktual'nykh problem ahrarnoi istorii Ukrainy XX – poch. XXI stolittia. *Visnyk ahrarnoi istorii: zbirnyk naukovykh prats'*, 16-17: 275-282. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/17888/Padalka.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
- Panchenko P. 1991. *Moskovs'ka serpneva revoliutsiia u verkhakh: mify i pravda. (Sotsial'no-naukovyj aspekt poshukuie)*. Ternopil. [in Ukrainian].
- Panchenko P. 1993. Derzhavotvorenna na krutyzni. *Visti z Ukrainy*, No 21: 7. [in Ukrainian].
- Panchenko P. 1993. Pereselens'ki trahedii. *Visti z Ukrainy*, No 7: 9. [in Ukrainian].
- Panchenko P. 1994. Deiaki aspekty kontseptsii «radians'kykh» holodomornykh kryz i osoblyvosti holodu v Ukraini v 1946-1947 rr. *Pam'iaty radians'kykh holodomoriv v Ukraini. Materialy naukovoi konferentsii. Chernivtsi, 24 veresnia 1998 r.* Chernivtsi. [in Ukrainian].
- Panchenko P. 1994. Natsional'na ideia ta relihiia. *Visti z Ukrainy*. No 9: 8. [in Ukrainian].
- Panchenko P. 1995. *Storinky istorii Ukrainy XX stolittia: (Ukrains'ke selo: postup, spovidannia, tryvohy)*: Navch. posibnyk dlia studentiv vuziv, vchyteliv, uchniv sered. shkil. Kyiv. [in Ukrainian].
- Panchenko P. 1997. *Istoriia Ukrainy XX stolittia v zapytanniakh i vidpovidakh*. Kyiv. [in Ukrainian].
- Panchenko P. 1997. *Istoriya Ukrainy XX stoletiya v voprosakh i otvetakh*. Kyev. [in Russian].
- Panchenko P. 2002. *Narys istorii Ukrainy XX stolittia: navch. posibnyk*. Smolij V. A. (Ed.). Kyiv. [in Ukrainian].
- Panchenko P., Veselova O. and Baranovs'ka N., 1997. *Ukraina: Druha polovyna XX st.: narysy istorii*. Kyiv. [in Ukrainian].
- Panchenko P. 1993. Sevastopol' chyie misto? Ukrains'ke chy rosijs'ke? *Visti z Ukrainy*. No 34: 5. [in Ukrainian].
- Panchenko P., Baranovs'ka N. P. and Padalka S. S. 2004. *Istoriia Ukrainy XX – pochatok XXI stolittia: navchal'nyj posibnyk*. Smolij V. A. (Ed.) Kyiv. [in Ukrainian].
- Panchenko P., Slavov V., Shmarchuk V. 1996. *Ahrarna istoriia Ukrainy: Navchal'nyj posibnyk dlia studentiv i vykladachiv sil'skohospodars'kykh zakladiv osvity I-IV rivniv akredytatsii*. Kyiv. [in Ukrainian].
- Poltavschyna: entsyklopedychnyj dovidnyk. 1992. Kyiv. P. 525. [in Ukrainian].
- Rymarenko Yu. 1996. *Mala entsyklopediia etno derzhavoznavstva*. Kyiv. [in Ukrainian].
- Shvydkyj V. 2003. Panchenko Petro Pantelejmonovych. *Ukrains'ki istoryky XX st.: Biobibliografichnyj dovidnyk*. Vyp. 2. Ch. 1. Kyiv, L'viv. P. 248. [in Ukrainian].

Smolii V. A. (Ed.). 2006. *Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy. 1936–2006*. Kyiv. 28-29. [in Ukrainian].

Ukraina nezalezhna: chas vyprobuvan' i spodivan'. 1993. Kyiv. [in Ukrainian].

Verhunov V. A., Padalka S. S. and Zhurba M. M. (Comp.). 2008. *Panchenko Petro Pantelejmonovykh: Do 80-richchia vid dnia narodzhennia*. Kyiv. [in Ukrainian].

**PROFESSOR P. P. PANCHENKO:
MILESTONES OF LIFE, ACADEMIC AND PUBLIC ACTIVITY**

Serhii Padalka

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History),
Professor, Leading Research Fellow,
Department of Contemporary History and Politics,
Institute of History of Ukraine NAS of Ukraine, Kyiv

Oleksandr Androshchuk

Candidate of Historical Sciences (Ph.D.), Senior Researcher
Department of Contemporary History and Politics,
Institute of History of Ukraine,
National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

Abstract. *The purpose of the research is to find out key features of the life and academic career of the Ukrainian historian and public figure Petro Panteleimonovich Panchenko. Methodological approaches include longitudinal research and analysis of the dynamics of the scholar's research priorities, educational and public history activities. The research novelty of the article is determined by the presentation of previously unpublished data about the professional path of the researcher in the position of head of the Department of Modern History of Ukraine at the Institute of History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine. In addition, the authors describe role of the scholar in initiating establishment of a professional association of Ukrainian historians and provide information about the organizational and research work of P.P. Panchenko at different stages of life. Conclusions.* The authors of the article have demonstrated the importance of P.P. Panchenko's multifaceted efforts for the development of historical science in Ukraine at the turn of the 21st century.

Key words: *Petro Panteleimonovich Panchenko, science of history, public history, research organization, agrarian history, history textbook, peasantry, totalitarianism.*